

ARI HELO & JUSSI PAKKASVIRTA

Yhdysvaltain terrorisminvastaisen sodan aate- historiallinen perusta

Ari Helo ja Jussi Pakkasvirta tarkastelevat Yhdysvaltojen ulkopoliitiikan perusteita maan aatehistorian näkökulmasta. Kirjoittajien mukaan ulkopoliittisen moralismin taustana on käsitys, jonka mukaan Yhdysvalloilla on perustuslakinsa kautta erityisasema modernin yksilöoikeusajattelun itseoikeutettuna tulkitsijana.

■ On epäselvää, oliko Osama bin Ladenin julkitulo Yhdysvaltain presidentinvaalien alla tarkoitettu George W. Bushin vai John Kerryn tueksi. Selvää on kuitenkin, että se vahvasti yhdysvaltalaisten mielikuvaa Bushin ”terrorismin vastaisen sodan” epäpoliittisesta luonteesta. Voi kysyäkin, näkeekö yhdysvaltalainen äänestäjäkunta tai edes maan poliittinen eliitti taannoista Irakin sotaa ja sen seurauksia vieläkään ulkopoliittisena ongelmana vai pelkkänä kansallisena turvallisuuskysymyksenä.

Kun senaattori Hillary Clinton arvosteli Yleisradion A-studiolle antamassaan haastattelussa 10.11.2003 kovin sanoin presidentti Bushin Irakin politiikkaa, hän ei tuominut itse Irakin sotaa. Senaattorin keskeinen kritiikki koski sitä, että Bushin hallinto ei onnistunut hankkimaan laajaa kansainvälistä tukea Saddam Husseinin diktatuurin kaatamiseksi. Itse asiassa demokraattien puolue-eliitti ei ole juuri kyseenalaistanut sitä Bushin ulkopoliittisen linjan perimmäistä taustaoletusta, että demokratian ihanteeseen sitoutuneena supersuurvaltana Yhdysvalloilla on periaatteellinen oikeus kaataa mikä tahansa epädemokraattinen hallitus, milloin se niin hyväksi näkee. Myös John Kerry, joka suhtautui erittäin skeptisesti Bushin hallinnon esittämiin todisteisiin

Saddamin joukkotuhoaseista, äänesti aikanaan Irakin sodan puolesta.

Toisaalta senaattori Clinton korosti sitä, kuinka syvällisellä tavalla syyskuun 11. päivän terroristi-iskut vuonna 2001 muuttivat kansakuntaa. Terrori-iskut järkyttivät ennen muuta siksi, ettei Yhdysvaltain valtioalueelle kohdistuvaa ulkopuolista hyökkäystä oltu pitkään aikaan edes kuviteltu mahdolliseksi. Näin Irakin sotaa koskenutta keskustelua leimasikin yhdysvaltalaisten yllättynyt ärtymys siitä, ettei Eurooppa ehdoitta jakanut Yhdysvaltain hallituksen voimakkaasti tunteisiin vetoavaa retoriikkaa Irakin diktatuurihallituksen uhasta maailmanrauhalle.

Juuri hyökkäysuhan puute on vahvistanut yhdysvaltalaisen julkisen keskustelun pitkäaikaista tendenssiä käsittää sodankäynti aivan normaalina ihmisoikeuksien ja demokratian edistämisen metodina. Samalla kun Yhdysvaltalainen valtamedia on viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana lähes tyystin hukannut kiinnostuksensa Euroopan poliittista kehitystä kohtaan, se on alkanut puhua oman hallituksensa ulkopoliitikasta hyvin moralistisin äänenpainoin, ikään kuin sen taustalla olisi kyse yksinomaan Yhdysvalloissa tunnetusta huolesta maailman yleisestä ihmisoikeustilanteesta. Tämä käsitys kumpuaa Yhdysvaltain omakuvasta arvoperustaltaan uskonnollisesti, kulttuurillisesti ja etnisesti pluralistisena kansakuntana, joka jo itsenäistyessään 1700-luvun lopulla sitoutui moderniin yksilönoikeusajatteluun. Tässä artikkelissa selvitämme ennen kaikkea tämän näkemyksen aatehistoriaa, vaikka sivuamme myös yhdysvaltalaisen ulkopoliitiikan käytäntöä.

Yhdysvaltain itsenäisyysjulistuksesta YK:n ihmisoikeusjulistukseen

Yhdysvalloissa maan itsenäistymiskaudesta puhutaan erityisenä perustamiskautena (*the founding era*). Perustamiskaudella viitataan aikaan vuoden 1776 vallankumouksesta aina vuoden 1787 hallitusmuotoon lisättyjen kansalaisoikeuspykälien (*Bill of Rights*) ratifiointiin vuonna 1791. Jo ensimmäinen näistä kansalaisoikeuspykälistä takaa, ettei liittovaltio rajoita kansalaisten uskonnon-

sanan- ja kokoontumisvapautta. Niiden viidennessä pykälässä mainitaan erikseen kansalaisten oikeus ”elämän, vapauden ja omaisuuden” turvaan. Valtio-opilliselta kannalta perustuslaki ei kansalaisoikeuspykälien säätämisen jälkeen enää ollut pelkkä hallitusmuoto. Se suojasi yksilöä itse hallitusvaltaa vastaan siten, että yksilön oikeudet erotettiin kansalaisten enemmistön uskonnollisesta ja etnisestä arvoperustasta. Yhdysvalloista tulikin sikäläisen historiankirjoituksen mukaan maailman ensimmäinen maa, joka sitoutui perustuslaillisesti liberaaliin, vapaaseen yhteiskuntajärjestykseen. Niinpä esimerkiksi perustuslain toisen lisäyksen takaa-asenkanto-oikeudesta puhutaan Yhdysvalloissa ikään kuin yleismaailmallisena yksilönoikeutena, jota mikään moderni hallitusvalta ei ole oikeutettu rajoittamaan.

Kansalaisoikeuspykälillä kansakunta tavallaan kirjoitti itsenäisyysotansa moraalisena oikeutuksen osaksi perustuslakiaan. Vallankumouksen ideologina tunnetun Thomas Jeffersonin vuonna 1776 laatimassa Yhdysvaltain itsenäisyysjulistuksessa siirtokuntien sodankäynnin oikeutus tiivistettiin seuraavasti:

Pidämme itsestään selvinä totuuksina, että ihmiset on luotu tasa-arvoisiksi ja että heidän luojansa on suonut heille tiettyjä luovuttamattomia oikeuksia, joihin kuuluu elämä, vapaus ja onnen tavoittelu. Näiden oikeuksien turvaamiseksi on ihmisten kesken perustettu hallituksia, joiden oikeutus perustuu hallittujen suostumukseen. Milloin tahansa mikä tahansa hallitusmuoto osoittautuu näiden päämäärien suhteen tuhoisaksi, on kansalla oikeus muuttaa sitä tai hylätä se ja perustaa uusi hallitus sellaisten periaatteiden varaan, ja sellaisin valtaoikeuksin, kuin ihmiset katsovat turvallisuuttaan ja onneaan parhaimmin toteutettavan.

Itsenäisyysjulistuksen mukaan oikeudenmukainen hallitusvalta, riippumatta itse hallitusmuodosta, syntyy siis aina yksilön elämän, vapauden ja hyvinvoinnin turvaksi. Paljon on kiistelty siitä, oliko orjanomistajista laajalti koostuvan vallankumouseliitin

sitoutumisessa tähän ”luovuttamattomien oikeuksien” oppiin kyse modernin ihmis-oikeusajattelun ensiaskelista.

Joka tapauksessa yhdysvaltalaisen näkemys maastaan valistuskaudella perustettuna, modernina demokratiana on pitkälti syynä siihen, että perustuslakia ja erityisesti sen kansalaisoikeuspykälää luetaan samalla tavoin kansallisesti sakraalina tekstinä kuin itsenäisyysjulistustakin. Vielä vuonna 1963 Martin Luther King Jr. vaati Lincolnin muistomerkillä pitämässään ”Minulla on unelma” -puheessa kansakuntaa toteuttamaan jeffersonilaisen vision ihmisten tasa-arvosta takaamalla mustien äänioikeuden. Näin myös 1960-luvun kansalaisoikeusliike sai historiallisen legitimitteettinsä kansakunnan perustajaisiltä.

Yhdysvalloissa tavataankin nähdä kansakunnan oma historia sen perustuslakiin kirjattujen kansalaisoikeuksien vaihteittaisena manifestaationa. Mantereellisen ekspansion aikana, 1800-luvulla, Yhdysvaltain tähtilippu eteni kohti Tyynen meren rannikkoa luoden lännen ”rajaseudusta” uusia osavaltioita, joiden tasavaltalaisen hallitusmuodon liittovaltion perustuslaki takasi. Kun Yhdysvaltain korkein oikeus katsoi jo 1830-luvulla tarpeelliseksi suojella maan alkuperäiskansoja yksittäisten osavaltiohallitusten mieltävalloilta, se julisti kaikki intiaanikansat liittovaltion suojeluksen alaisiksi. Samalla oikeusistuon tosi asiassa asetti Yhdysvaltain perustuslain myös alkuperäiskansojen elämäntavan minimistandardiksi.

Vasta 1900-luvun vaihteessa ekspansionismista tuli perustuslain vanhan tulkinnan kannalta ongelmallinen. Harva yhdysvaltalainen toivoi, että Espanjalta vuoden 1898 sodassa anastetuista Filippiineistä tai Puerto Ricosta tulisi täysivaltaisia osavaltioita. Tämä ongelma ratkesi, kun korkein oikeus julisti, että liittovaltion kongressilla on valta päättää, huoliiko se unioniin uusia tasavaltoja vai ei.

Samaan aikaan Yhdysvallat julistautui vanhan Monroe-opin pohjalta kansainvälisen oikeuden takuumieheksi myös Latinalaisen Amerikan maissa. Syynä tähän oli Yhdysvaltain pelko Euroopan suurvaltojen vaikutusvallan lisääntymisestä uudella man-

tereella, kun epävakaa Latinalaisen Amerikan maat uhkasivat jäädä eurooppalaisten pääomasijoittajien velkavangeiksi. Yhdysvallat otti tällä perusteella valvontaansa esimerkiksi Puerto Ricon tullilaitoksen vuonna 1905.

Kun Yhdysvallat ensimmäisen maailmansodan jälkeen kieltäytyi liittymästä presidentti Woodrow Wilsonin ehdottamaan Kansainliittoon, esittivät republikaanit syyksi sen, että Kansainliitosta tulisi vain eurooppalaisen imperialismin käsikassara, johon liittyessään Yhdysvallat sitoutuisi aseellisesti tukemaan vanhan mantereen suurvaltojen siirtomaapolitiikkaa Aasiassa ja Afrikassa.

Yhdysvaltaisen historiankirjoituksen näkökulmasta vasta YK:n ihmisoikeusjulistus satoi muun maailman – esimerkiksi säätyvaltaisen ja imperialistisen Euroopan – Yhdysvaltain perustajaisien esittämiin universaaleihin ihanteisiin tasa-arvosta ja ihmisoikeuksista. YK:n perustaminen oli kuitenkin kompromissi. Siksi Yhdysvaltojen näkökulmasta tällainen muiden valtioiden kanssa tapahtuva kansainvälinen toiminta on aina perustuslaki-ideologian ”alapuolella”. Tämä on yksi keskeinen syy sille, miksi Yhdysvallat tarvittaessa katsoo voivansa toimia YK:sta tai muista kansainvälisistä sopimuksista piittaamatta.

Jeffersonilainen demokratia kulutusyhteiskunnan ideologiana

Paljon puhuva esimerkki siitä, miten Yhdysvalloissa perustajaisien tasa-arvoajattelua nykyisin tulkitaan, löytyy Joyce Applebyn maineikkaasta teoksesta *Capitalism and A New Social Order: The Republican Vision of the 1790s* vuodelta 1984. Historioitsija Applebyn mukaan juuri nykyisen demokraattisen puolueen edeltäjä, Jeffersonin johtama republikaaninen puolue, vakiinnutti maassa modernin kulutusyhteiskunnan ihanteen jo vuoden 1800 presidentinvaaleissa syrjäyttäessään vallasta merkantilistista talouspolitiikkaa ajaneet federalistit. Näin Appleby kiteyttää jeffersonilaisen liikkeen luoman vallankumouksellisen muutoksen koko länsimaisessa ihmiskuvassa:

Traditionalistinen [anti-jeffersonilainen] näkemys perustuu kuvaan ihmispersoonasta, joka syntyy yhteiskuntaan, keskelle monitahoista velvoitteiden ja identiteettien verkostoa, kun taas liberaali analyysi perustuu käsitykseen yksilöstä, jolla on tiettyjä, kaikille yhteisiä tarpeita.¹

Liberalistinen ajattelu siis synnytti tasa-arvoisen, yksilöllisen ihmiskuvan juuri siksi, että vasta sen myötä yksilö käsitettiin ensisijaisesti tarpeidensa summana. Appleby korostaakin, kuinka jeffersonilaisten vaaliorganisaatio ymmärsi kansakunnan muodostuvan kuluttajista.² Tällaisen tiukasti kulttuurisista ja etnisistä erityispiirteistään riisutun yksilötasa-arvon ihanteen sosioekonomisena perustana Appleby siis näkee modernin kulutusyhteiskunnan. Niinpä hän julistaakin demokraattisen poliittisen liikkeen luoneen liberaalin kulutusyhteiskunnan ”vision”, jota kansakunta saattoi Jeffersonin presidenttiyden (1801–09) myötä ryhtyä toteuttamaan.

Itse asiassa Applebyn modernisaatiotulokinnassa jeffersonilainen kansanvallan ihanne ohentuu salakavalasti pelkäksi kulutusyhteiskunnan ryhmäkanneoikeuden ideologiseksi perustaksi. Kaikki historiallisesti, kielellisesti ja etnisesti spesifit yksilöllisen identiteetin rakentumisen ehdot hän sysää liberalistisen maailmankuvan marginaaliin. Kun Yhdysvaltain alkuperäiskansojen tai mustan vähemmistön – tai vaikkapa ranskankielisten kanadalaisten tai suomenruotsalaisten – vähemmistöoikeudet käsitetään lähinnä privilegeiksi, ne näyttävätkin äkkiä kumpuavan jotenkin esimodernista, ja siten epäamerikkalaisesta, sääty-yhteiskunta-ajatelusta.

Perustuslaissa vahvistetun tasa-arvoisuusihanteen ymmärretään takaavan yksilönvapauden nimenomaan yhtäläisinä kulutus- ja yrittämismahdollisuuksina (*equal opportunity*). Kun Yhdysvallat kieltää olevansa luokkayhteiskunta, on selvää, ettei julkinen valta saa sortaa, muttei myöskään tukea yksilöä muiden, taloustoimijoiksi ymmärrettyjen, yksilöiden kustannuksella, olivatpa tämän sosioekonomiset lähtökohdat keskimääräisesti katsoen miten heikot tahansa. Tämä

ideologinen lähtökohta ei muuttunut lainkaan edes paljon juhlitun kansalaisyhteiskunnan myötä, sillä siltä katosi Yhdysvaltain keskiluokan tuki heti vuoden 1965 äänioikeusuudistusten jälkeen.³

Koska kaiken uuden lainsäädännön voidaan katsoa jotenkin rajoittavan yksilönoikeuksia, on varsinkin yhdysvaltalainen uus-oikeisto taipuvainen ymmärtämään kaikki sosiaaliset uudistukset poikkeuksina perustuslaissa taatusta tasa-arvon ihanteesta. Yhteiskunnallinen keskustelu ja lainsäädäntötyö onkin vähitellen alistettu liittovaltion moniportaiselle oikeuslaitokselle, jonka on lakkaamatta annettava lausuntoja erilaisten rotu- ja sukupuoliperusteisten sosiaaliohjelmien (tai koko ”affirmative action” -käsitteen) perustuslainmukaisuudesta. Nytemminhän myös 1970-luvulla kehkeytynyt ohjelmallinen poliittinen korrektius on muuntunut uusioikeiston aseeksi siinä määrin, että maan laatulehdistökin raportoi aivan vakavissaan sellaisten ”edistyksellisten” projektien edistymisestä kuin vaikkapa Shakespearen teosten ja Raamatun uudelleen kirjoittaminen rotu- ja sukupuolineutraalilla kielellä.

Taloudellisesta hegemoniasta terrorisminvastaiseen sotaan – ja takaisin

Yhdysvaltojen toiminta Irakin ja Afganistanin sodissa voidaan asettaa myös turvallisuuspoliittisesti historialliseen jatkumoon. Vuoden 1945 jälkeen Yhdysvallat on tehnyt yli 50 väkivaltaista interventiota ja pommittanut jotain maata 25 eri konfliktin tai sodan yhteydessä. Lisäksi Yhdysvallat on osallistunut 35 yritykseen salamurhata valtionpäämies tai keskeinen poliitikko.⁴ Miten tämä sopii jeffersonilais-liberalistiseen aateperintöön? Ehkä jatkumo on olemassa. Kuten yhdysvaltalaisen 1900-luvun vaihteen tykkivenediplomatian kannattaja, senaattori Albert Beveridge totesi, yhdysvaltalaiset hallitsevat intiaanikansoja kuin lapsia, ”ilman heidän omaa suostumustaan (consent)”, sillä itsenäisyysjulistuksen keskeinen sanoma koski vain niitä, jotka ”ovat kykeneviä itsehallintoon (self-government).”⁵

Yhdysvaltain kansainvälispoliittisen stra-

tegian käytännön muovaamana perustana on hegemoninen ja uusimperialistinen strategia, jota on toteutettu – *Manifest Destinyn* hengessä – Latinalaisessa Amerikassa 1900-luvun alusta. Esimerkkeiksi riittävät Nicaragua 1910, Guatemala 1954, Grenada 1983 ja Panama 1989. Panaman interventio jouluukuussa 1989 on Irakin sodan edeltäjänä erityisen kiinnostava. Yhdysvaltojen hyökkäys Panamaan oli ensimmäinen nykyaikainen mediasensuurin ja täsmäaseiden testi: hyökkäyssota, joka tehtiin ilman YK:n siunausta, jota sävytti median totaalinen kontrolli ensimmäisen kahden viikon aikana – ja samalla yli 4 000 viatonta siviiliuhria.

Panamassa sodan kohteena oli suvereenin valtion roistomaiseksi kuvailtu johtaja Manuel Antonio Noriega – joka oli ollut aikaisemmin Saddam Husseinin tai Talibanliikkeen lailla CIA:n ja Pentagonin liittolainen. Panaman tapauksessa sodan oikeutuksena käytettiin kansainvälistä huumekauppaa.

Kuten todettu, ensimmäisen maailman sodan jälkeinen isolationistinen suuntaus näki Kansainliiton vain vanhojen eurooppalaisten siirtomaavaltojen liittoutumana, jolle Yhdysvaltain ei ollut mitään syytä alistaa ulkopoliittista päätäntävaltaansa Kauko-idässä (avointen ovien politiikka) tai Tyyneellä merellä (Filippiinit), saati sitten Latinalaisessa Amerikassa. Kylmän sodan aikana sotilaallisia interventioita alettiin oikeuttaa kansainvälisen kommunismin vastustamisen nimissä. 1990-luvulla – Neuvostoliiton kaaduttua – sotilaallista toimintaa siunasi kansainvälisen huumekaupan vastustaminen. 2000-luvun alussa kansainvälisestä terrorismista löytyi uusi uhkakuvana käytännön toiminnan oikeutukseksi.⁶

Turvallisuuspoliittisia dokumentteja analysoiva tutkija huomaa esimerkiksi tekstin käsittelyohjelman ”etsi-korvaa” -toiminnolla leikkien, kuinka diskurssi ei ole 50 vuoteen juuri muuttunut. ”Kansainvälisen” perään voidaan laittaa kommunismin, huumekaupan tai terrorismin vastustaminen. Teksti tuntuu lähes samalta, eikä muita sanoja juuri tarvitse muuttaa.

Yhdysvaltalaisesta näkökulmasta kyseessä on tietysti myös uhkakuvien vaihtumi-

nen sekä sisä- ja ulkopoliittikan suhteiden muutokset. Analyysin abstraktiotasoa nostamalla voidaan löytää näiden uhkakuvien ja diskurssien taustatekijöitä. On kysyttävää, mitkä tekijät milloinkin ohjaavat Yhdysvaltojen kansainvälistä toimintaa. Kylmän sodan aikana geopolitiikka nousi keskeiseen asemaan – oli kyse sitten Vietnamin sodasta, Gerald Fordin ajan liennytyksestä, Ronald Reaganin Keski-Amerikan politiikasta tai Jimmy Carterin ihmisoikeuspolitiikasta. Huumekauppadiskurssissa taas sisäpolitiikka (huumeongelma Yhdysvalloissa) nousi taas keskeiseen asemaan.

Nyt 2000-luvulla kansainvälisen terrorismin diskurssissa talous-, sisä- ja ulkopoliitiikka sekä *ad hoc* -periaate sekoittuvat ennen kokemattomalla tavalla (isku Yhdysvalloissa, paine tehdä jotain, öljy, iskut Afga-

1. ”The traditionalist [anti-Jeffersonian] begins with the person as a member of society born into a complex of obligations and identities, whereas the liberal analyst starts with the individual who possesses a common set of needs.” Joyce Appleby (1984) *Capitalism and a New Social Order. The Republican Vision of the 1790s*, New York: New York University Press, 36.
2. Appleby (1984) 86.
3. Ks. kulutusyhteiskuntatemiikasta myös Mikko Yrjönsuuri (2003) *Roistovaltion raunioilla*, Helsinki: Gaudeamus, 33–38, 109–110.
4. Yhdysvaltain tekemät väkivaltaiset interventiot on kuvattu lyhyesti, William Blum (2002) *Rogue State. A Guide to World's Only Superpower*, 2nd ed., London: Zed Books, 125–167; pommitukset on listattu s. 93–94; salamurhat sekä salamurhayritykset ja -suunnitelmat s. 38–40.
5. Albert Beveridge, ”The March of the Flag” -puhe, teoksessa Daniel D. Boorstin (toim.) (1967) *An American Primer*, Chicago, New York: Chicago University Press, 646.
6. Ks. esim. Waltraud Quieser Morales (1989) ”The War on Drugs: a new US national security doctrine?”, *Third World Quarterly* Vol. 11, No 3, 1989 ja Ingrid Vaicius & Adam Isacson (2003) ”The ”War on Drugs” meets the ”War of Terror””, *International Policy Report*, Feb. 2003, <http://ciponline.org/colombia/0302ipr.pdf>; Yhdysvaltalaisen Barbara Trentin palkittu dokumenttielokuva ”The Panama Deception” (1992) antaa oivallisen kuvauksen median toiminnasta Panaman invaasioissa 1989. Aatehistoriallisesti Yhdysvaltojen ja Latinalaisen Amerikan suhteista, ks. Jussi Pakkasvirta (1997) *Un continente, una nación? Intelectuales latino-americanos, comunidad política y las revistas culturales en Costa Rica y en el Perú (1919–1930)*, The Finnish Academy of Science and Letters 290, Helsinki: Gummerus, 68–104, 122–132, 154–161 sekä Ari Helo (1995) ’Monroen opin maaginen ympyrä. Tasa-valtalaisen imperiumin ihanne yhdysvaltalaisen valloitusotien historiassa’, *Historiallinen Arkisto 105*, Helsinki: SHS, 77–130.

nistaniin ja Irakiin). Lisäksi on muistettava, että yksityiset yritykset (mm. aseteollisuus) ovat vaikuttaneet kaikissa yllä mainituissa vaiheissa. Kyseessä on siis myös se suora kansainvälinen toimintatapa, joka aloitettiin Karibialla ja Latinalaisessa Amerikassa 1900-luvun alussa. Terrorismin vastustamisen nimissä on nyt aiempaa helpompi toimia maailmanlaajuisesti, ja media pääosin tukee terrorismiin vastustamisen hengessä kaikkien oikeuttavaa hyvin yksiulotteista maailmankuvaa. Näin oikeutus toimille ulkomailta on saatu sisäpoliittisesti kotimaasta ja käytännössä myös ainoastaan supervallasta riippuvaiselta kansainväliseltä yhteisöltä. Lopulta myös Yhdysvaltalaiseen talouteen kytköksissä oleva hangoitteleva Eurooppa (Saksa, Ranska) on seurannut perässä – ainakin niin kauan kuin Yhdysvaltojen maailmanlaajuisesti kylmän sodan jälkeen koossa pitäminen neoliberalismiin nojautuva maailmankuva säilyy globaalisatatioideologian poliittisena ja taloudellisena *mainstreamina*.⁷

Siksi nyt terrorismista ja Irakista puhuttaessa pitää nähdä yllä kuvatut historialliset kehityskulut. Suuressa osassa ns. terrorismitutkimusta näin juuri *ei* tehdä, vaan katsotaan syyskuun 11. hengessä nykyisestä menneeseen sekä sekoitetaan monet poliittiset tai yhteiskunnalliset liikkeet terrorismiin. Samalla unohdetaan tietoisesti länsivaltojen itsensä harjoittama tai tukema terrorismi. Tällaisen yksiulotteisen terrorismitulkinna näkökulmasta esimerkiksi Latinalaisen Amerikan vasemmistolaisista sissiliikkeistä puhutaan yleisesti ja historiattomasti terroristisina liikkeinä – ja esimerkiksi Yhdysvaltojen 1980-luvulla Keski-Amerikassa tukemia murha- ja sabotaasi-iskuja tehneitä *contra*-sissejä ei mainita terroristeina. Samoin puhutaan palestiinalaisterrorismista, mainitsematta Israelin valtion suorittamia murhaiskuja – puhumattakaan Yhdysvaltojen useissa maissa tekemistä tai tukemista terrori-iskuista. Terrorismista tulee tällaisen käsittelyn kautta lähinnä yhden poliittisen näkemyksen oikeuttava diskurssi, juuri siinä hengessä kuin Yhdysvaltojen hallitus sitä tällä hetkellä käyttää. Samalla painotetaan osittain historiattomasti ja vertailematta syyskuun 11. iskun poikkeavuutta terrorismin

historiassa. Kansainvälisen kontekstiin asetettuna syyskuun 11. merkittävin poikkeavuus – suuren yhdessä iskussa surmansa saaneiden lukumäärän ohella – oli siinä, että isku tapahtui Yhdysvalloissa ja sai siksi enemmän huomiota kuin mikään aiempi terrorismin piiriin kuuluva toiminta.⁸

Guantánamon vangit

Yhdysvaltain kansainvälinen tai ulkopoliittinen toimintatapa ei ole yhdysvaltalaisen näkökulman mukaan ristiriidassa perustuslaki-ideologian kanssa: kansainvälisiä sopimuksia ei viime kädessä tarvitse noudattaa, koska ne ovat kompromisseja, joita laajalti omassakin maassaan vierastettu liittovaltion hallitus tekee muiden, myös epädemokraattisten, hallitusten kanssa. Tämä on luonut pohjan Yhdysvaltain toimintavoille niin Haagin kansainvälisessä tuomioistuimessa, erilaisissa kauppa- ja ympäristösopimuksissa kuin sen viimeaikaisessa YK-politiikassakin. Yhdysvallat noudattaa kansainvälistä lakia ja ylikansallisia sopimuksia vain praktisen näkökulman kautta – silloin kun niistä ei ole suurvallalle suoranaista haittaa. Ongelmallisinta tässä toimintatavassa – esimerkiksi Panamassa tai Irakin sodan ta-

7. Pohjoismaisesta näkökulmasta maailma, joka on rakennettu siten, että Yhdysvallat voi elää muiden säästöillä, asettaa yksipuolisesti kaupankäynnin säännöt muille ei tunnu kestävältä. Tähän globaalisti levinneeseen neoliberalistiseen talousmalliin liittyy myös se, että keinotteluvoitot jäävät pääosin Yhdysvaltoihin kun taas talouskriisien kustannukset jäävät muiden maksettaviksi. Pidemmän päälle tällainen polarisaatio maailmassa – ja myös Yhdysvaltojen sisällä – johtaa siihen, että kuluttajien ostovoima laantuu. Pelkästään yhteiskuntien varakkaimman vähemmistön kulutuksen lisääminen ei voi enää kauan ratkaista yhteiskuntien isoja rakenteellisia ongelmia. Nykyinen globaalisti levinnyt taloudellinen ajattelu puolustaa ennen kaikkea yhdysvaltalaisten rikkaiden ja muiden varakkaiden osakkeenomistajien elämäntapaa ja arvomaailmaa. Voidaankin perustellusti kysyä, onko tällaisen järjestyksen rakentaminen todella koko maailman yhteinen etu, jonka puolesta vielä kannattaa sotia kaikilla mantereilla. Ks. myös Yrjönsuuri (2003) ja Jussi Pakkasvirta & Heikki Patomäki (2003) 'Uussuomettumista', *Historiallinen Aikakauskirja* 101, 338–343.

8. Tällaisesta terrorismitutkimuksen esittelystä ks. esim. Leena Malkki (2003) 'Näkemyksiä terrorismin luonteesta', *Politiikka* 1/2003, 3–21. Terrorismin asettamisesta laajempaan kontekstiin, erityisesti tiedotusvälineissä, ks. esim. Gwynne Dyer (2002) 'Maailma amerikkalaisin silmin', *Helsingin Sanomat*, Vieraskyynä, 10.11.2002.

pauksessa – lienee se, että myös Yhdysvaltojen perustuslaillisiin oikeusperiaatteisiin kuuluu, että tuomiot julistetaan vasta oikeudenkäynnin jälkeen. Irakin tapauksessa edes syytetoimiin mahdollisesti johtavien tutkimuksen ei annettu jatkaa vaan Irakin johdolle luettiin heti kuolemantuomio.

Tällä hetkellä Yhdysvaltain ylitsepääsemättömät vaikeudet mieltää oma yhteiskuntajärjestyksensä vain *yhtenä* modernin oikeusvaltion mallina näyttävät – esimerkiksi Euroopan ja Yhdysvaltain välisessä dialogissa – puhtaasti ideologisilta. Historialliseen hegemoniakäytäntöön perustuvissa – ja yhdysvaltalaisessa itseymmärryksessä pohjimmitaan hyväntahtoisissa – pyrkimyksissä pystyttää Afganistaniin ja Irakiin demokraattisia hallituksia Yhdysvallat on suu-

ressa määrin jäänyt oman abstraktin kuluttajayksilön ideaalityyppiin kiinnittyneen ihmisoikeusideologiansa vangiksi.

Erityisesti yhdysvaltalainen valtamedia näyttää elävän vahvasti siinä kuvitelmassa, että moderni ihmisoikeusajattelu on Yhdysvaltain perustamiskauden luomus. Tämän vuoksi Bushin hallinnon oli mahdotonta hyväksyä taannoista aloitetta kansainvälisestä ihmisoikeusistuimesta, joka toimisi riippumattomana maan omasta oikeuslaitoksesta. Nytemminhän hallitusta kiivaasti kritisoineet ihmisoikeusaktivistitkin juhlivat suurena voittonaan sitä, että juuri Yhdysvaltain korkein oikeus ottaa ”puolueettomasti” arvioitavakseen Guantánamon tukikohdassa pidettyjen sotavankien kansainvälisoikeudellisen aseman. ■